

Kurator reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym – wybrane zagadnienia proceduralne

MONIKA HORNA

Fundacja Dzieci Niczyje
Studencka Poradnia Prawna WPiA UKSW

Artykuł przedstawia analizę wybranych zagadnień proceduralnych związanych z ustanawianiem przez sąd opiekuńczy kuratora reprezentującego w procesie karnym małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przez jednego z rodziców. Opracowanie stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, które podmioty, kiedy i w jaki sposób powinny wystąpić z wnioskiem o ustanowienie kuratora. Omówienia wymagały więc odpowiednie przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Kodeksu postępowania cywilnego oraz Kodeksu postępowania karnego. Dla pełnego zobrazowania poruszanej tematyki przedstawiono także orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz poglądy doktryny.

SŁOWA KLUCZOWE:

KURATOR, MAŁOLETNI, REPREZENTACJA

Wprowadzenie

Niezaważana oraz marginalizowana instytucja kuratora procesowego jako reprezentanta małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przez swojego rodzica stała się przedmiotem szczególnego zainteresowania po wydaniu przez skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego we wrześniu 2010 roku uchwały o sygnaturze I KZP 10/10¹. W tym orzeczeniu SN stwierdził, że: „rodzic

1 Uchwała Sądu Najwyższego z 30 września 2010 roku, I KZP 10/10, OSNKW 2010/10/84.

małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców” oraz że „w takim przypadku prawa pokrzywdzonego w jego imieniu i na jego rzecz powinien wykonywać ustanowiony przez sąd opiekuńczy kurator”.

Ta uchwała odegrała bardzo ważną rolę w postrzeganiu instytucji kuratora procesowego. Po pierwsze przypomniiała organom procesowym o zapomnianych przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego² zobowiązujących do posługiwania się tą instytucją na gruncie procesu karnego. Po drugie na skutek niewskazania szczególnych regulacji prawnych odnoszących się do kuratora procesowego jako reprezentanta małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem, ta instytucja stała się hybrydą przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Kodeksu postępowania cywilnego³ oraz Kodeksu postępowania karnego⁴. Wszystko to spowodowało, że instytucja kuratora budzi obecnie wiele wątpliwości i niejasności.

W artykule zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytania związane z wybranymi proceduralnymi zagadnieniami dotyczącymi sposobu ustanawiania kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym.

Sposób wyznaczania kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przez swojego rodzica

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 30 września 2010 roku wskazał, że na mocy art. 51 § 2 kpk w zw. z art. 98 § 2 i 3 oraz art. 99 kro prawa i obowiązki małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przez rodzica wykonuje w jego imieniu i na jego rzecz kurator wyznaczony przez sąd opiekuńczy. Przyjęcie takiego stanowiska powoduje więc automatyczne odesłanie do norm procedury cywilnej, które określają sposób wyznaczania kuratora. Przepisami właściwym do zastosowania w tym przedmiocie są regulacje kodeksu postępowania cywilnego odnoszące się do postępowania nieprocesowego, to jest:

2 Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 877 ze zm.

3 Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.

4 Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.

- ogólne zasady regulujące postępowanie nieprocesowe (art. 506–525 kpc),
- przepisy ogólne dotyczące innych spraw rodzinnych oraz spraw opiekuńczych (art. 568 i 578¹ kpc),
- regulacje dotyczące spraw z zakresu opieki (590–598 w zw. z art. 605 kpc),
- przepisy odnoszące się do spraw z zakresu kurateli (art. 599–605 kpc),
- oraz na mocy art. 13 § 2 kpc odpowiednio także przepisy dotyczące postępowania procesowego.

Kuratora reprezentującego małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym ustanawia sąd opiekuńczy, którym na mocy art. 568 kpc jest sąd rodzinny, czyli wydział rodzinny i nieletnich sądu rejonowego. Właściwość tego sądu wyznacza art. 569 § 1 kpc, według którego powinien być to sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zamieszkania – sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy – właściwy będzie sąd rejonowy dla m. st. Warszawy. Na marginesie należy zauważyć, że zastosowanie powyższej regulacji może prowadzić do skomplikowanej sytuacji, w której właściwość miejscowa sądu karnego nie będzie pokrywać się z właściwością miejscową sądu opiekuńczego. Może więc wystąpić taki układ procesowy, w którym właściwym do ustalenia kuratora dla małoletniego zgodnie z art. 569 § 1 kpc będzie sąd miejsca zamieszkania pokrzywdzonego np. w mieście X, a postępowanie karne będzie toczyć się w miejscowości Y. Skutkować to będzie znacznym przedłużeniem całej procedury karnej. Rozwiązaniem omawianego problemu wydaje się zastosowanie art. 569 § 2 kpc. Artykuł ten stanowi, że w wypadkach nagłych sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia, nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy.

Kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym ustanawia sąd w postępowaniu nieprocesowym w składzie jednego sędziego bez udziału ławnika (Zieliński, 2012). Sąd opiekuńczy w przedmiotowej sprawie może orzekać na posiedzeniu niejawnym lub na rozprawie (art. 514 kpc). To, jaką decyzję podejmie w tym zakresie wymiar sprawiedliwości ma bardzo istotne znaczenie, ponieważ tylko podczas rozprawy sąd ma możliwość oceny, czy kandydat wskazany do pełnienia roli kuratora spełnia wszystkie określone przez kodeks rodzinny i opiekuńczy wymagania. Ta czynność nie będzie natomiast możliwa na posiedzeniu, którego istotą jest przyśpieszenie postępowania i rozpoznanie sprawy bez udziału stron.

Orzeczenie o ustanowieniu kuratora zostaje wydane w formie postanowienia (art. 516 kpc), które staje się skuteczne i wykonalne z chwilą jego ogłoszenia, a gdy ogłoszenia nie było, z chwilą jego wydania (art. 578 § 1 kpc). Postanowienie zawiera rozstrzygnięcie co do istoty sprawy i dlatego może zostać zaskarżone przez wniesienie apelacji do sądu II instancji (art. 518 kpc). Apelację wnosi się do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie w terminie dwutygodniowym od doręczenia postanowienia z uzasadnieniem (art. 369 w zw. z art. 13 § 2 kpc). Natomiast dla uczestnika, który zrzekł się doręczenia postanowienia, termin do wniesienia środka odwoławczego biegnie od ogłoszenia postanowienia (art. 519 kpc) (Haak, 2005).

Kasacja do Sądu Najwyższego jest już jednak niemożliwa, gdyż zgodnie z art. 519¹ § 2 kpc w sprawach z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego i kurateli skarga kasacyjna przysługuje tylko w sprawach o przysposobienie oraz o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami, chyba że wartość przedmiotu zaskarżenia jest mniejsza niż sto pięćdziesiąt tysięcy złotych. Na mocy art. 577 kpc sąd opiekuńczy będzie jednak mógł zmienić swoje postanowienie (nawet prawomocne), jeżeli będzie tego wymagać dobro małoletniego.

Podmioty uprawnione do żądania ustanowienia w procesie karnym kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przez swojego rodzica

W obecnym stanie prawnym kuratora wykonującego prawa i obowiązki małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym ustanawia sąd opiekuńczy w postępowaniu nieprocesowym. Postępowanie to zgodnie z art. 506 kpc zostaje wszczęte na wniosek, a jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie także przez sam organ wymiaru sprawiedliwości z urzędu. W piśmiennictwie karnoprocesowym oraz w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 roku została podjęta próba odpowiedzi na pytania, jakie podmioty, kiedy i w jaki sposób powinny wystąpić z wnioskiem o ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przez swojego rodzica. Odpowiedzi na postawione wyżej pytania uzależnione zostały od tego, w jakim trybie będzie ścigany popełniony czyn zabroniony na szkodę małoletniego. Należy więc zwrócić uwagę, że w polskiej procedurze karnej wyróżniamy trzy tryby ścigania przestępstw:

- a) publicznoskargowe ścigane z urzędu – organy ścigania niezależnie od woli pokrzywdzonego podejmują czynności w chwili powzięcia wiadomości o przestępstwie,
- b) publicznoskargowe ścigane na wniosek – postępowanie może zostać prowadzone tylko wtedy, gdy pokrzywdzony złoży wniosek o ściganie. Z chwilą złożenia wniosku, postępowanie toczy się jak z urzędu,
- c) prywatnoskargowe – podstawą ścigania jest prywatna inicjatywa pokrzywdzonego, który sam sporządza skargę albo akt oskarżenia.

Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze

Sąd Najwyższy we wspomnianej uchwale stwierdził, że: *„organ ścigania po powzięciu z urzędu wiadomości o popełnieniu przez jednego z rodziców przestępstwa na szkodę małoletniego lub po złożeniu zawiadomienia o popełnieniu takiego przestępstwa przez drugiego z rodziców (złożyć takie zawiadomienie drugi z rodziców może działając w swoim imieniu, a nie jako przedstawiciel ustawowy małoletniego) bądź to wyda postanowienie o wszczęciu postępowania bądź jeśli niezbędne okaże się złożenie wniosku o ściganie lub organ uzna, że interes społeczny nie wymaga wszczęcia postępowania przez prokuratora w sprawie prywatnoskargowej – wystąpi o ustanowienie kuratora w pierwszym z tych przypadków, a rozważy zasadność takiego wystąpienia w drugim wypadku”*.

Przyjęte przez SN stanowisko odnoszące się do organów prowadzących postępowanie przygotowawcze jako podmiotów właściwych do złożenia wniosku o ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym wymaga uzupełnienia oraz usystematyzowania przez wykazanie istniejących w tej materii poglądów doktryny oraz obowiązujących przepisów prawnych.

Hazuka (1977) wskazał, że w przypadku przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego popełnionych na szkodę małoletniego przez jednego z jego rodziców, sposób ustanowienia dla pokrzywdzonego kuratora w procesie karnym nie budzi większych wątpliwości, ponieważ współmałżonek oskarżonego, który powinien wykonywać prawa małoletniego nie jest jego najlepszym reprezentantem. Organ ścigania powinien więc już na etapie postępowanie przygotowawczego rozważyć potrzebę wystąpienia do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora.

Natomiast w przypadku przestępstw ściganych na wniosek pokrzywdzonego organ ścigania, który powziął wiadomość o popełnieniu czynu zabronionego lub w przypadku jego zgłoszenia, zobligowany jest do złożenia do sądu opiekuńczego wniosku o ustanowienie kuratora dla konkretnej sprawy. Następnie sąd na

wniosek lub z urzędu powinien wyznaczyć kuratora w sprawie, który po rozważeniu dobra małoletniego pokrzywdzonego, zdecyduje o ewentualnym złożeniu wniosku o ściganie sprawcy przestępstwa. Postępowanie przygotowawcze rozpocznie się dopiero po złożeniu przez kuratora wniosku o ściganie. To rozwiązanie to powinno mieć także zastosowanie w przypadku przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego.

Sych (2006) wyraził podobny pogląd w kwestii ustanowienia kuratora dla małoletniego w przypadku popełnienia na jego szkodę przestępstwa ściganego na wniosek przez jednego z rodziców.

Autor uważa, że w przypadku gdy prokurator poweźmie wiadomość o osobie sprawcy, powinien zwrócić się do sądu rodzinnego o ustanowienie kuratora. Pierwszą czynnością ustanowionego kuratora będzie złożenie oświadczenia w przedmiocie wniosku o ściganie. Sych podkreśla, że posłużenie się przez niego pojęciem „oświadczenia” ma nieprzypadkowe znaczenie. Uważa bowiem, że przed złożeniem wniosku o ściganie kurator musi rozważyć, czy dokonanie tej czynności będzie dobre dla małoletniego. Nie może złożyć wniosku o ściganie automatycznie, gdyż nie w każdym przypadku będzie to zgodne z interesami pokrzywdzonego. Kurator może także odmówić złożenia takiego wniosku, chyba że sąd opiekuńczy go do tego zobowiąże.

Uchwała Sąd Najwyższego z 30 września 2010 roku (*sygn. I KZP 10/10*) oraz istniejące poglądy w doktrynie pozwalają stwierdzić, że organ prowadzący postępowanie przygotowawcze jest podmiotem zobowiązanym do złożenia wniosku o ustanowienia kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym do sądu opiekuńczego. Twierdzenie takie jest również w pełni adekwatne z obowiązującymi przepisami prawnymi, zgodnie z którymi:

- art. 23. kpk: *„w sprawie o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego, we współdziałaniu z małoletnim lub w okolicznościach, które mogą świadczyć o demoralizacji małoletniego albo o gorszącym wpływie na niego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia sąd rodzinny w celu rozważenia środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.”*
- art. 7. kpc: *„prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie.”*

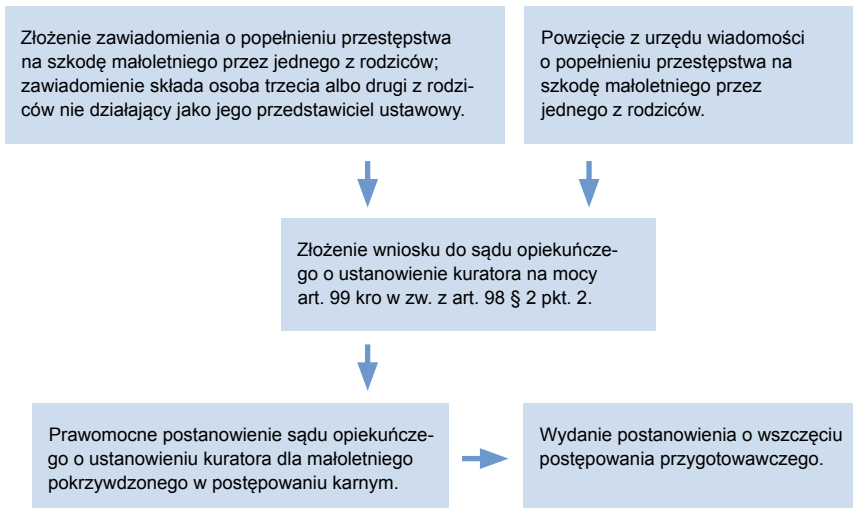
- art. 572 § 1. kpc: „każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.”
§ 2 „Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.”

Jak wykazano powyżej, organy postępowania przygotowawczego zobligowane są do występowania z wnioskiem o ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego. Stwierdzenie takie nasuwa kolejne wątpliwości związane z tym, kiedy i w jaki sposób organy ścigania powinny zwrócić się do sądu opiekuńczego ze wspomnianym żądaniem.

Działania jakich powinien dokonać organ po powzięciu wiadomości o popełnieniu przestępstwa na szkodę małoletniego przez jednego z jego rodziców uzależnione jest od trybu ścigania danego czynu zabronionego:

1) oskarżenie publiczne:

Rysunek 1.

Źródło: opracowanie własne.

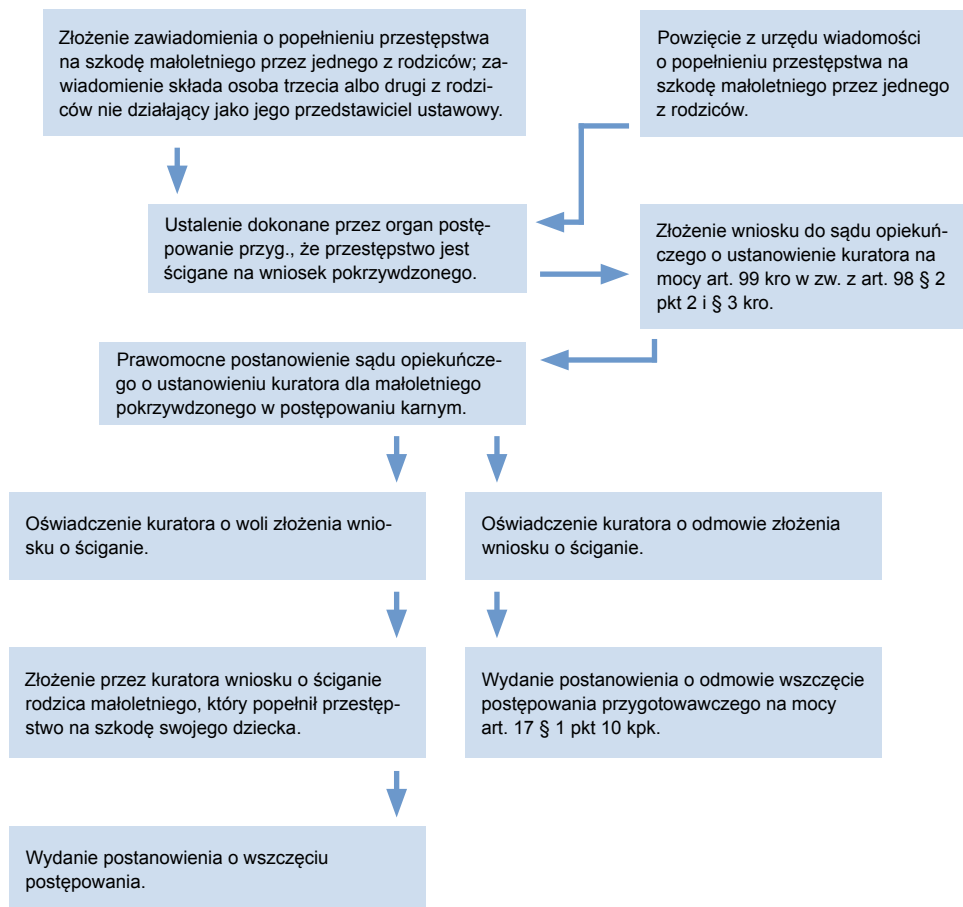
Przedstawiony powyżej schemat nie jest w pełni zgodny poglądem wyrażonym przez Sąd Najwyższy we wspomianej uchwale siedmiu sędziów z 30 września 2010 roku w sprawie I KZP 10/10. Zgodnie z nim organ postępowania przygotowawczego powinien zwrócić się do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w razie popełnienia przestępstwa na jego szkodę przez jednego z rodziców dopiero po wydaniu postanowienia o wszczęciu śledztwa bądź dochodzenia. Prezentowane stanowisko Sądu Najwyższego budzi jednak pewne wątpliwości.

Przede wszystkim nadrzędnym celem ustanowienia kuratora w postępowaniu karnym dla małoletniego pokrzywdzonego jest jego właściwa ochrona w całym procesie karnym. Wydaje się więc, że wyznaczenie kuratora powinno nastąpić jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania karnego, aby od samego początku zagwarantować małoletniemu odpowiednią jego reprezentację.

Organy postępowania przygotowawczego powinny więc zwrócić się z wnioskiem o ustanowienie kuratora natychmiast po powzięciu informacji, że sprawcą przestępstwa na szkodę małoletniego jest jeden z jego rodziców. Podjęcie takiej czynności już na tym etapie postępowania jest w pełni uzasadnione specyfiką procesu karnego, w którym niezmiernie ważną rolę odgrywa szybkość działania. Jeżeli wystąpienie z wnioskiem o ustanowienie kuratora nastąpi dopiero po wydaniu postanowienia o wszczęciu śledztwa bądź dochodzenia, spowoduje to spowolnienie całego procesu karnego z powodu nienależytej reprezentacji jednej ze stron. Na przykład może to prowadzić do sytuacji, w których nie będzie istniał żaden podmiot uprawniony do złożenia w imieniu małoletniego pokrzywdzonego zażalenia na odmowę wszczęcia postępowania (art. 306 § 1 kpk). Ze środkiem zaskarżenia nie może wystąpić przecież sam małoletni, nie może uczynić też tego zgodnie z art. 98 § 2 i 3 krio w zw. z art. 51 § 2 kpk w jego imieniu niekrzywdzący rodzic.

2) Przesłępstwa ścigane na wniosek pokrzywdzonego:

Rysunek 2.

Źródło: opracowanie własne.

3) przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego:

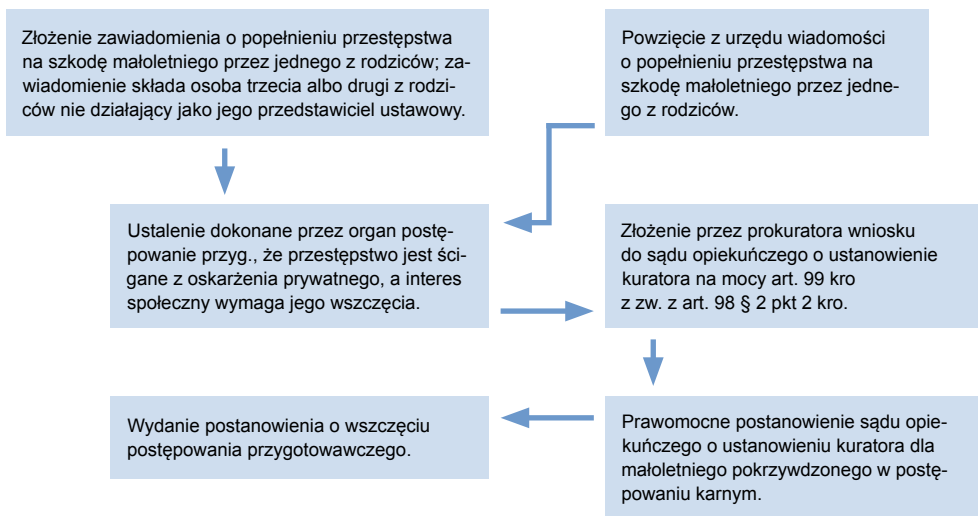
Postępowanie prywatnoskargowe zostaje wszczęte w przypadku złożenia ustnej lub pisemnej skargi policji (skarga ta zostaje następnie przekazana do właściwego sądu) albo przez złożenie prywatnego aktu oskarżenia bezpośrednio do sądu przez pokrzywdzonego. Także prokurator na mocy art. 60 § 1 kpk może wszcząć postępowanie o ściganie przestępstw z oskarżenia prywatnego, jeżeli wymaga tego interes społeczny, i w takim przypadku postępowanie takie będzie toczyć się z urzędu.

Czynności podejmowane przez prokuratora w sytuacji, gdy ustalono, że przestępstwo popełnione przez rodzica na szkodę małoletniego jest ścigane z oskarżenia prywatnego wymaga przedstawienia jego działania w dwóch sytuacjach: gdy zagrożony jest interes społeczny oraz gdy interes społeczny nie jest zagrożony.

- a) Wszczęcie postępowania karnego przez prokuratora uzasadnione interesem społecznym:

W powyższym schemacie zostało przyjęte, że organ postępowania przygotowawczego przed wszczęciem postępowania powinien zwrócić się do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora.

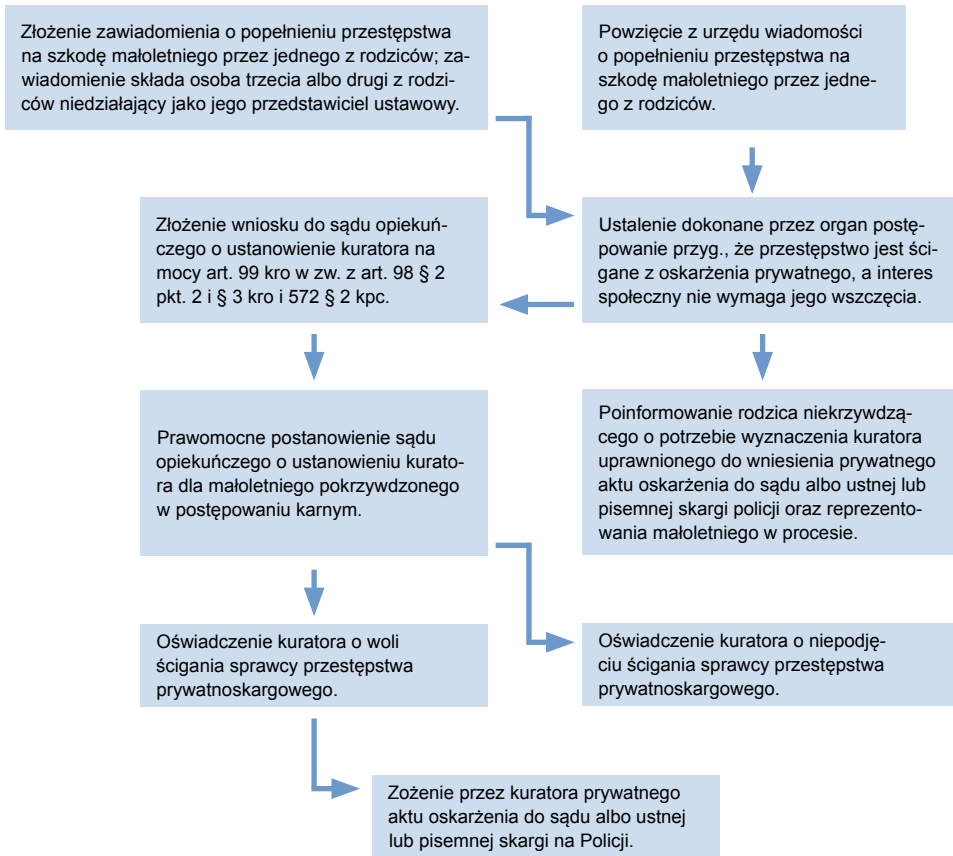
Rysunek 3.

Źródło: opracowanie własne.

- b) Czynności podejmowane w przypadku braku zagrożenia interesu społecznego:

Rysunek 4.

Źródło: opracowanie własne.

Rodzic niekrzywdzący

Tak jak zostało wykazane powyżej, sąd opiekuńczy co do zasady wszczyna postępowanie o ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym na wniosek. Wnioskodawcą zgodnie z art. 510 kpc jest osoba, która posiada interes prawny w rozstrzygnięciu danej sprawy, więc także każdy z rodziców małoletniego (Haak, 1995).

Zgodnie z dyspozycją zawartą w uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 roku (*sygn. I KZP 10/10*) rodzic niekrzywdzący może złożyć zawiadomienie o dokonaniu czynu zabronionego na szkodę jego małoletniego dziecka przez drugiego z rodzica. W takim przypadku nie będzie on działał

w imieniu i na rzecz pokrzywdzonego, lecz w imieniu własnym. W takim układzie procesowym nie będzie realizował swoich uprawnień wynikających z posiadane-go względem dziecka przedstawicielstwa ustawowego.

Następnie organ postępowania przygotowawczego, a sąd na etapie postępowania jurysdykcyjnego, kierując się okolicznościami sprawy może podjąć decyzję o niewystępowaniu do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego. W takim przypadku, jak twierdzi Sąd Najwyższy, nic nie stoi na przeszkodzie, aby z żądaniem ustanowienia kuratora wystąpił rodzic, który uważa, że drugi z rodziców dopuścił się popełnienia przestępstwa na szkodę ich małoletniego dziecka.

Pogląd przedstawiony przez Sąd Najwyższy dotyczy jednego z układów procesowych, w których organ postępowania karnego nie chce wystąpić z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego. Stanowisko to wymaga uzupełnienia przez podjęcie rozważań, w jaki sposób rodzic-niekrzywdzący może wystąpić z wnioskiem o ustanowienie kuratora w zależności od rodzaju popełnionego przestępstwa oraz aktywności organów postępowania karnego.

I. W przypadku przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego należy przedstawić trzy możliwe zachowania rodzica niekrzywdzącego w sytuacji samodzielnego zawiadomienia organu ścigania o popełnieniu przestępstwa na szkodę swojego małoletniego dziecka przez drugiego rodzica. Rodzic niekrzywdzący składa zawiadomienie w imieniu własnym, a nie jako przedstawiciel ustawyowy małoletniego pokrzywdzonego. W takiej sytuacji:

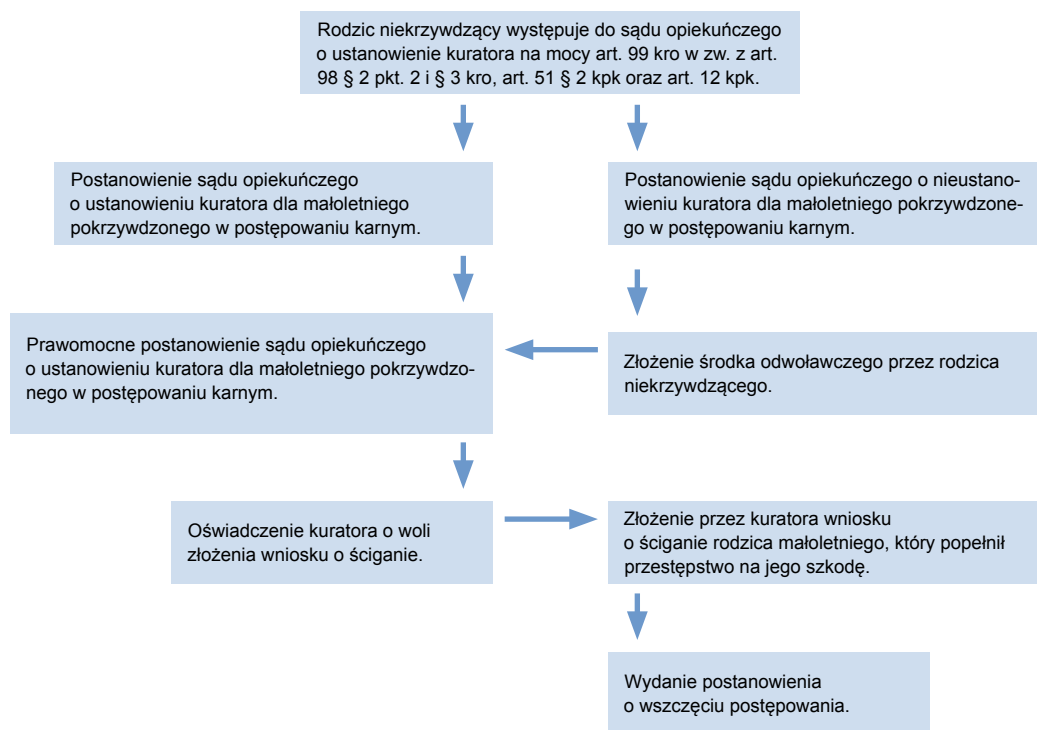
- 1) rodzic niekrzywdzący nie jest zmuszony do podejmowania dalszych kroków w celu zapewnienia właściwej reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego, gdy organ postępowania przygotowawczego występuje do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora.
- 2) rodzic niekrzywdzący samodzielnie występuje do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora, gdy organ postępowania przygotowawczego odmawia wystąpienia do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora.
- 3) rodzic niekrzywdzący samodzielnie występuje do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora, o czym informuje organy ścigania. W tym przypadku nie czeka na aktywność organów postępowania karnego.

Rodzic niekrzywdzący może podjąć wyżej wymienione zachowania także w sytuacji, gdy organy ścigania, same bądź od osoby obcej, powzięły informację o popełnieniu przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego na szkodę małoletniego przez jednego z jego rodziców. Mimo że rodzic niekrzywdzący nie jest podmiotem zawiadamiającym o dokonaniu czynu zabronionego, może cały czas czuwać nad działaniami organów procesowych w zakresie właściwej reprezentacji małoletniego w procesie karnym. Bowiem zgodnie z art. 510 kpc wnioskować o ustanowienie kuratora może osoba, która posiada interes prawny w rozstrzygnięciu sprawy.

- II. W przypadku gdy jeden z rodziców małoletniego popełnił na jego szkodę przestępstwo ścigane na wniosek, rodzic niekrzywdzący nie ma prawa samodzielnego wniesienia wniosku o ściganie w imieniu pokrzywdzonego. Jest on w tym przypadku podmiotem nieuprawnionym na mocy art. 98 § 2 i 3 kro w zw. z art. 51 § 2 kpk. Taki wniosek zgodnie z art. 99 kro powinien wnieść ustanowiony przez sąd opiekuńczy kurator.

W takim przypadku organy postępowania przygotowawczego, po ustaleniu, że dane przestępstwo jest ścigane na wniosek powinny zwrócić się do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora jako podmiotu właściwego do złożeniu wniosku o ściganie. Jeżeli tego nie uczynią, to rodzic niekrzywdzący może samodzielnie wystąpić do sądu opiekuńczego o wyznaczenie kuratora. Może także, w omawianym przypadku, nie czekając na ich aktywność, również samodzielnie zwrócić się do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora, o czym powinien poinformować organy ścigania.

Rysunek 5.

Źródło: opracowanie własne.

III. Małoletni może zostać pokrzywdzony przez jednego ze swoich rodziców także przestępstwem ściganym z oskarżenia prywatnego.

W takim przypadku postępowanie karne jest inicjowane przez złożenie ustnej lub pisemnej skargi na policji (skarga to zostaje następnie przekazana do właściwego sądu) albo przez złożenie prywatnego aktu oskarżenia bezpośrednio w sądzie. Także w tej sytuacji rodzic niekrzywdzący nie jest podmiotem uprawnionym do rozpoczęcia postępowania karnego. Prywatny akt oskarżenia bądź skargę na policji powinien złożyć zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi kurator procesowy małoletniego pokrzywdzonego. Rodzic niekrzywdzący powinien więc wystąpić do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora, któryłoży w imieniu i na rzecz małoletniego prywatny akt oskarżenia lub prywatną skargę.

Do przestępstw prywatnoskargowych będą mieć zastosowanie także poczynione powyżej uwagi odnoszące się do kwestii uprawnień rodzica

niekrzywdzającego w przypadku przestępstw „wnioskowych” w sytuacji, gdy organy ścigania ustalą, że dane przestępstwo jest ścigane z oskarżenia prywatnego.

Rodzic niekrzywdzący występując do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora musi pamiętać, że wniosek ten powinien odpowiadać przepisom o pozwie, z tą zmianą, że miast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie (art. 511 § 1 kpc).

Pismo takie musi więc zawierać:

1. na mocy art. 126 kpc:
 - a) oznaczenie sądu, do którego jest skierowane, imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników;
 - b) oznaczenie rodzaju pisma;
 - c) osnovę wniosku lub oświadczenia oraz dowody na poparcie przytoczonych okoliczności;
 - d) podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika;
 - e) wymienienie załączników;
 - f) oznaczenie miejsca zamieszkania lub siedziby stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników.

2. na mocy art. 128 kpc do pisma procesowego należy dołączyć jego odpisy i odpisy załączników dla doręczenia ich uczestniczącym w sprawie osobom, a ponadto, jeżeli w sądzie nie złożono załączników w oryginale, po jednym odpisie każdego załącznika do akt sądowych, oraz na mocy (art. 187 § 1 pkt. 1 i 2 w zw. z art. 13 § 2 kpc) dokładnie określone żądanie oraz przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie.

Sąd karny

Sąd karny jest organem prowadzącym postępowanie jurysdykcyjne i jego uprawnienie w zakresie występowania do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora należy rozpatrywać w dwóch sytuacjach procesowych:

1. gdy było prowadzone postępowanie przygotowawcze,
2. gdy nie było prowadzone postępowanie przygotowawcze.

W pierwszym ze wskazanych przypadków organy prowadzące postępowanie powinny zadbać o właściwą reprezentację małoletniego pokrzywdzonego już na etapie postępowanie przygotowawczego. Jeżeli tego zaniechały, a wniosły akt oskarżenia, to na sądzie spoczywa obowiązek kowalidacji zaistniałej sytuacji prawnej.

W takim przypadku wydaje się, że sąd karny może:

- a) na podstawie art. 345 § 1 kpk przekazać sprawę prokuratorowi w celu jej uzupełnienia, wskazując na potrzebę zwrócenia się do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora w celu reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego;
- b) dokonać „formalnego” zwrotu aktu oskarżenia na gruncie regulacji art. 337 § 1 kpk z powodu naruszenia art. 334 § 2 kpk;
- c) samodzielnie wystąpić do sądu rodzinnego i opiekuńczego o ustanowienie kuratora.

Drugi ze wskazanych przypadków odnosi się do sytuacji, gdy postępowanie karne zostało wszczęte przez wniesienie prywatnego aktu oskarżenia. W takim przypadku pokrzywdzony małoletni na gruncie art. 51 § 2 kpk nie może samodzielnie zainicjować postępowania prywatnoskargowego. W jego imieniu i na jego rzecz prywatny akt oskarżenia powinien wnieść jego przedstawiciel ustawowy. W sytuacji, gdy sprawcą przestępstwa na szkodę dziecka jest jedno z jego rodziców, drugi rodzic nie jest podmiotem właściwym do wniesienia oskarżenia. Takim podmiotem w świetle art. 99 kro jest kurator. Sąd karny powinien więc skontrolować, czy prywatny akt oskarżenia pochodzi od uprawnionego oskarżyciela. Jeżeli stwierdzi uchybienie w tym zakresie, powinien wystąpić do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora, który wniesie w imieniu i na rzecz małoletniego pokrzywdzonego prywatny akt oskarżenia oraz będzie go reprezentował w toczącym się postępowaniu jurysdykcyjnym.

W tym miejscu właściwe staje przytoczenie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2010 roku (sygn. III KK 315/09)⁵, w którym dokonano zakwalifikowania uchybienia procesowego polegającego na złożeniu prywatnego aktu oskarżenia przez rodzica niekrzywdzącego.

⁵ Wyroku Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2010 r., III KK 315/09, Biul. PK 2011/2/13.

Sąd Najwyższy stwierdził, że to uchybienie stanowi ujemną przesłankę procesową z art. 17 § 1 pkt 9 kpk – brak skargi uprawnionego oskarżyciela. Zgodnie z analizą orzecznictwa oraz piśmiennictwa doktryny, Sąd Najwyższy wskazał, że: akt oskarżenia dotknięty jest wadą, bowiem rodzic niekrzywdzący nie był podmiotem uprawnionym do jego wniesienia. *„Skutkiem przekroczenia granic umocowania przez przedstawiciela na gruncie prawa cywilnego jest nieważność dokonanej czynności prawnej (art. 95 § 2 kc). Na gruncie prawa karnego procesowego czynność taką należy uznać za bezskuteczną co jest równoznaczne z brakiem skargi uprawnionego oskarżyciela, stanowiącym ujemną przesłankę procesową z art. 17 § 1 pkt. 9 kpk”⁶.*

W takim przypadku sąd karny nie może wszcząć postępowania karnego, a na mocy art. 572 kpc zobowiązany jest zawiadomić sąd opiekuńczy o potrzebie ustanowienia kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego (Sych, 2011). Zatem w sytuacjach wskazanych w art. 98 § 2 i 3 kro sąd rozpoznający sprawę ma obowiązek zwrócić się do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora dla strony⁷ bądź, ewentualnie, powinien pouczyć rodzica niekrzywdzącego na mocy art. 16 kpk o możliwości wystąpienia do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora.

W takim przypadku postępowanie sądu karnego powinno wyglądać, tak jak na rysunku 6.

Sąd opiekuńczy

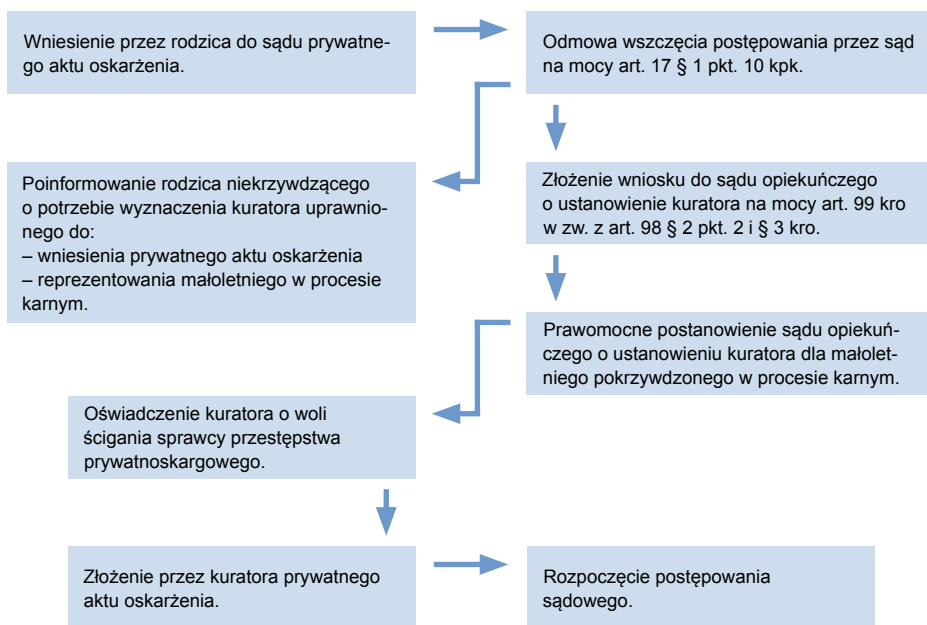
W doktrynie wskazuje się, że sąd opiekuńczy może wszcząć postępowania o ustanowienie kuratora procesowego nie tylko na wniosek określonych podmiotów, ale także samodzielnie. Jako podstawę wskazuje się art. 570 kpc, zgodnie z którym sąd opiekuńczy może rozpocząć postępowanie z urzędu. Pogląd ten reprezentowany jest m.in. przez Haaka (1995), Ignaczewskiego (2010) i Sycha (2011).

Powstaje więc pytanie: czy sąd opiekuńczy po powzięciu wiadomości, że sprawcą przestępstwa na szkodę małoletniego jest jeden z jego rodziców powinien samodzielnie podjąć działania zmierzające do wyznaczenia kuratora procesowego?

6 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2010 r., III KK 315/09, Biul.PK 2011/2/13.

7 Postanowienie Sądu Apelacyjnego z Katowic z dnia 23 lutego 2011 r., II AKz 91/11, KZS 2011/5/95.

Rysunek 6.

Źródło: opracowanie własne.

Na wstępie rozważań należy wskazać, że Sąd Najwyższy 17 grudnia 1970 roku, w składzie siedmiu sędziów podjął uchwałę (sygn. VI KZP43/68)⁸, w której wskazał, że „w wypadku, gdy przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęcią pokrzywdzony pozostaje, nie składa – z naruszeniem dobra małoletniego – wniosku o ściganie, sąd opiekuńczy zobowiązany jest wydać odpowiednie zarządzenie (art. 109, 147, 168 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego)” oraz że zgodnie „z art. 23 kpk sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator mają obowiązek zawiadomić sąd opiekuńczy o popełnieniu przestępstwa na szkodę małoletniego w celu rozważenia środków przewidzianych w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego”.

Z powyższego wynika, że głównym celem działania sądu opiekuńczego jest zapewnienie właściwej ochrony małoletniego. W przypadku, gdy dochodzi do zagrożenia jego dobra w postępowaniu karnym, przez niewłaściwą jego reprezentację, niedopuszczalne jest, aby sąd opiekuńczy pozostał w takiej sytuacji organem biernym. Mając na uwadze interes małoletniego jest zobowiązany do podjęcia

8 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 1970 r., VI KZP 43/68, OSNKW 1971, nr 7–8, poz. 101.

określonych działań zmierzających do zagwarantowanie pełni jego praw w szczególności, gdy w procesie karnym występuje on jako podmiot pokrzywdzony. Potwierdzeniem tej tezy jest także art. 145 § 2 krio, w zw. z art. 178 § 2 krio, który określa, że sąd opiekuńczy ustanawia kuratora, skoro tylko poweźmie wiadomość, że zachodzi prawny po temu powód.

Reasumując należy stwierdzić, że sąd po uzyskaniu informacji, że sprawcą przestępstwa na szkodę małoletniego jest jeden z jego rodziców, powinien wstępnie zbadać okoliczności sprawy oraz ustalić jej rzetelność i prawdziwość. Jeżeli sąd określi, że dane wiadomości uzasadniają podjęcie działania, ma on obowiązek, a nie tylko możliwość, wszczęcia postępowania z urzędu zmierzające do wyznaczenia kuratora procesowego (Dolecki, Wiśniewski, 2011).

Podsumowanie

Na gruncie obowiązujących przepisów prawnych procedura wyznaczenia kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przez swojego rodzica jest skomplikowanym zadaniem. Trudności z tym związane wynikają z tego, że do instytucji kuratora stosuje się unormowania wynikającego z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, kodeksu postępowania karnego oraz kodeksu postępowania cywilnego. Uwzględnienie wzajemnych korelacji zachodzących między wspomnianymi przepisami prowadzi do, po pierwsze, przedłużenia procesu ustanawiania kuratora (a co za tym idzie także i całego postępowania karnego), a po drugie do powstaniem wielu abstrakcyjnych sytuacji procesowych zagrażających dobru małoletniego. Unormowania prawa cywilnego i rodzinnego dotyczące kurateli przeniesione na grunt postępowania karnego w zakresie wykonywania praw małoletniego pokrzywdzonego, nie stanowią odpowiednich regulacji zapewniających mu właściwą i rzetelną reprezentację w procesie karnym. Konieczne jest więc wprowadzenie takich zmian w polskim systemie prawnym, które w sposób jasny określałyby całą procedurę ustanawiania kuratora dla małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem. Wydaje się więc, że ze względu na specyfikę postępowania karnego, w której bardzo istotne znaczenie ma szybkość podejmowanych działań, organem właściwym do ustanawiania kuratora powinien być sąd karny działający na podstawie tylko i wyłącznie jednych regulacji prawnych.

Bibliografia

- Dolecki, H., Wiśniewski, T. (red.) (2011). *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Artykuły 506–729*. Warszawa: Lex.
- Haak, H. (1995). *Władza rodzicielska. Komentarz* (s. 30). Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”.
- Haak, H. (2005). *Prawo rodzinne. Tom 3. Wzory z objaśnieniami oraz CD* (s. 360). Warszawa: C. H. Beck.
- Hazuka, W. (1973). Wykonanie praw pokrzywdzonego małoletniego, gdy sprawcą przestępstwa jest jego przedstawiciel ustawowy lub opiekun. *Problemy Praworządności* 1973, 10, 41–42.
- Ignaczewski, J. (2010). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz* (s. 580). Warszawa: C. H. Beck.
- Sych, W. (2006). *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*. Kraków: Zakamycze.
- Sych, W. (2011). Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10. *Ius Novum* 1/2011, 202.
- Zieliński, A. (2012). *Postępowanie cywilne. Kompendium*. Warszawa: C. H. Beck.

Curator representing the minor victim in the criminal process selected procedural issues

The article is presenting an analysis of chosen procedural issues connected with establishing by a Court of Guardianship in a criminal process a curator representing a minor victim of crime committed by one of the parents of minor. Elaboration is an attempt to answer questions who, when and how the curator for the child should be established. The appropriate articles of the Family and the Guardianship Code, Civil Procedure Code and Criminal Procedure Code were discussed. For full picture of presented topic, the judgments of Supreme Court and law doctrine were presented.

KEYWORDS:

CURATOR, MINOR, REPRESENTATION

Cytowanie:

Horna, M. (2014). Kurator reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym - wybrane zagadnienia proceduralne. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13(1).

Artykuł jest dostępny na licencji *Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska*.